

3. Синєокий О.В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, які скоєні в умовах неочевидності: Науково-практичне видання для прокурорів, слідчих та оперативних працівників карного розшуку / О.В. Синєокий. – Запоріжжя: Дике Поле, 1999.
4. Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процес се / Н.В. Жогин, Ф.Н. Фаткуллин. – М.: «Юрид. лит.», 1965.
- 5 Попов В.И. Осмотр места происшествия / Под ред. В.А. Хвана. – М., 1959.

Чаплинський К. О.

доктор юридичних наук, професор
начальник кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСВІДУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Особливе місце серед усіх слідчих дій, що спрямовані на збирання інформації з матеріальних відображень, займає освідування. Значення цієї слідчої (розшукової) дії надзвичайно велике. Освідування дозволяє слідчому безпосередньо сприймати об'єкти з метою виявлення слідів злочину, особливих прикмет та з'ясування обставин події, що мають значення для кримінального провадження, скласти уявлення про механізм злочину і особу злочинця, висувати слідчі версії та правильно визначати напрямки розслідування. При проведенні досудового розслідування освідування є досить поширеною слідчою (розшуковою) дією. Анкетування співробітників слідчих підрозділів свідчить, що 32 % – вказують на необхідність удосконалення тактики проведення освідування, 87 % – на уточнення і законодавчого закріплення окремих його положень. Вказане вимагає удосконалення кримінально-процесуальної регламентації та розробки тактичного забезпечення освідування із урахуванням сучасної наукової думки та потреб слідчої практики.

Термін «освідування» в юридичній літературі вживається досить давно. Однак до цього часу не вгамовуються дискусії щодо процесуальної сутності цієї слідчої дії, її завдань і тактичних основ проведення [1, с. 30]. У 20-х роках минулого століття науковці під освідуванням розуміли діяльність лікаря чи спеціаліста в сфері медицини, які виконують завдання слідчого в тих випадках, коли для дослідження окремих питань потрібні спеціальні знання [2, с. 194]. У 60-х роках того ж століття думки вчених розділились. Одні дослідники вважали, що освідування – це один з видів огляду [3, с. 244]. Інші розглядали його як експертизу, якщо освідування проводить судово-медичний експерт, і як слідчий огляд – коли освідування проводить представник органу розслідування [4, с. 11; 3, с. 30]. У 90-х роках минулого і на початку 21 століття переважна більшість вчених,

зокрема, Г.І. Грамович, М.І. Порубов, Г.М. Мухін, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, О.А. Борідько, К.В. Парасочкіна, Г.О. Пономаренко та ін., під освідуванням розуміли огляд тіла особи для виявлення слідів злочину та особливих прикмет.

Сьогодні автори до поняття «освідування» також підходять неоднозначно. Так, І.С. Андреев, Г.І. Грамович і М.І. Порубов під освідуванням розуміють самостійну слідчу дію, яка проводиться за постановою слідчого, здійснюване або самим слідчим, або (за його дорученням) лікарем, і спрямоване на безпосереднє обстеження тіла людини з метою виявлення і фіксації слідів злочину, особливих прикмет та ознак функціонального і анатомічного характеру [5, с. 124].

Ю.В. Гаврилін вважає, що освідування – це слідча дія, яка є різновидом слідчого огляду, складається з огляду тіла живої людини для виявлення на ньому особливих прикмет, слідів злочину, тілесних ушкоджень, виявлення стану сп'яніння або інших якостей та ознак, що мають значення для кримінальної справи, якщо для цього не потребується проведення судової експертизи [6, с. 19].

У цих визначеннях науковці вказують, що освідування складається з огляду тіла живої людини. Разом з тим, на думку В.М. Тертишника, виникає питання, чи може бути взагалі освідувана особа, яка не має ніякого процесуального статусу, наприклад, не допитана як свідок, або особа, яка в силу своїх психічних вад взагалі не може бути свідком, підозрюваним, обвинуваченим [7, с. 276].

Можна погодитися з думкою І.Л. Петрухіна, який вказує, що освідування громадян, які не мають у кримінальній справі ніякого процесуального статусу, є неприпустимим [8, с. 133]. Якщо слідувати букві закону, то висновок, на думку В.М. Тертишника, має право на існування [7, с. 276].

Г.М. Мухін і Д.В. Ісютін-Федотков у визначенні вказують, що освідування може проводитися у відношенні до підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого [9, с. 134]. С.А. Шейфер, Ю.Г. Торбін, С.М. Стахівський і інші науковці вказують, що окрім підозрюваного та потерпілого освідування може проводитися і по відношенню до свідка [10, с. 75; 11, с. 6; 1, с. 31].

Згідно з законом право на недоторканність особи мають в рівній мірі всі громадяни. Якщо в порядку винятку закон припускає можливість провадження освідування потерпілих, то навряд чи є необхідність виключати можливість освідування будь-якої іншої категорії осіб. Характерно, що особистому обшуку можуть бути піддані будь-які особи (за наявності до того фактичних підстав), незалежно від їх процесуального статусу [7, с. 276]. У цьому визначенні автор виділяє, що освідування проводиться слідчим (особою, що проводить дізнання), а в окремих випадках і самостійно судово-медичним експертом чи лікарем.

У статті 241 КПК України зазначено: при необхідності виявити або засвідчити наявність у підозрюваного, потерпілого чи свідка слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет слідчий (прокурор) здійснює освідування, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

У той же час кримінально-процесуальні кодекси Білорусії, Казахстану та Киргизії не передбачають можливості освідування свідка. Виходячи із сутності та особливостей освідування, слід відзначити такі його риси:

- освідування є різновидом слідчого огляду, специфіка якого визначається особливістю його об'єкта (об'єктом є тіло живої людини);

- освідування пов'язане із вторгненням в права та свободи людини, тому регламентується як окрема слідча (розшукова) дія, а щодо його провадження встановлено спеціальну процесуальну форму;

- освідування проводиться на підставі постанови прокурора про проведення слідчої (розшукової) дії;

- освідування є однією зі слідчих дій, яка може провадитись за участю спеціаліста (судово-медичного експерта або лікаря);

- слідчий не має права бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, якщо це пов'язано з необхідністю оголення особи, яка підлягає освідуванню;

- при освідуванні не допускаються дії, що принижують честь і гідність освідуваної особи, або процедури, що шкідливі для її здоров'я.

Отже, на нашу думку, під освідуванням слід розуміти самостійну слідчу (розшукову) дію, яка проводиться на підставі постанови прокурора і полягає в огляді тіла живої людини з метою виявлення і фіксації наявності або відсутності особливих прикмет, слідів кримінального правопорушення та інших ознак й властивостей, що мають значення для кримінального провадження.

Фактичною підставою для проведення освідування є наявність достатніх даних вважати, що на тілі певної особи є особливі прикмети чи сліди кримінального правопорушення, виявлення чи засвідчення наявності яких має значення для встановлення істини у справі. Юридичною – постановою прокурора.

На відміну від інших видів слідчого огляду, освідування суттєво порушує право на недоторканість та особисту свободу громадян, пов'язане із можливістю розголошення інтимних обставин їх життя. Зважаючи на це, законодавець виділив освідування у самостійну слідчу дію і визначив спеціальні правила його проведення. Однак, чітка кримінально-процесуальна регламентація освідування на сьогодні залишається не повною мірою невіршеною.

Список використаних джерел:

1. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: [Науково-практичний посібник] / Стахівський С.М. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.
2. Громов В. Дознание и предварительное следствие / Громов В. – М., 1928. – 147 с.

3. Строгович М.С. Уголовный процесс / Строгович М.С. – М., 1946. – 287 с.
4. Терзнев Н.В. Процессуальная природа освидетельствования / Н.В. Терзнев // Советское государство и право. – № 7. – 1954. – С. 11-13.
5. Андреев И.С, Грамович Г.И., Порубов Н.И. Криминалистика: Учеб. пособие / Под ред. Н.И. Порубова. – Мн.: Выш. шк., 1997. – 344 с.
6. Гаврилин Ю.В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: Учебное пособие / Ю.В. Гаврилин. – М.: Книжный мир, 2004. – 332 с.
7. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі України: дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В.М. Тертишник. – Дніпропетровськ. 2010. – 473 с.
8. Петрухин И.Л. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение / И.Л. Петрухин. – М.: Наука, 1985. – 239 с.
9. Мухин Г.Н. Криминалистика: учеб. пособие / Г.Н. Мухин, Д.В. Исютин-Федотков; М-во внутрен. дел Респ. Беларусь, Акад. МВД. – Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2009. – 227 с.
10. Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение / С.А. Шейфер. – Издательство «Самарский университет», Самара, 2004. – 227 с.
11. Торбин Ю.Г. Тактика проведения освидетельствования: Методические рекомендации. / Торбин Ю.Г. – М., 2001. – 28 с.

Лук`янчиков Б. Є.

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

Лук`янчиков Є. Д.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного
права

Національного технічного університету
України «КПІ»

ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ЗАСОБАМИ

Розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів вчинених в умовах неочевидності, в першу чергу організованими злочинними угрупованнями з корумпованими зв'язками в органах влади відбувається в умовах активної протидії з боку заінтересованих осіб. Активна протидія розслідуванню з боку заінтересованих осіб є характерною рисою сучасного пізнавального процесу. Злочинці заздалегідь розробляють тактику вчинення злочину і приховання його слідів з тим, щоб уникнути відповідальності.

Поняття «протидія розслідуванню» вперше сформульовано В. М. Карагодіним, який розглядав її як елемент злочинної діяльності, що не охоплюється способом вчинення злочину, визначив її природу,